

Dordrecht Ondergronds 15

GEMEENTE DORDRECHT, PLANGEBIED BURGERMEESTER JASLAAN 12.

Een archeologische begeleiding.

M.C. Dorst

Een overzicht van de grootste bouwput in het plangebied tijdens het onderzoek.

2011

Gemeente Dordrecht
Stadsontwikkeling/Ruimtelijke Realisatie/Archeologie

Colofon	
ISSN	n.v.t.
ISBN	n.v.t.
Tekst	M.C. Dorst
Redactie	D.B.S. Paalman
Afbeeldingen	Gem. Dordrecht, Afd. Ruimtelijke Realisatie
Vormgeving	Afd. Ruimtelijke Realisatie/Archeologie
Drukwerk	Afd. Ruimtelijke Realisatie/Archeologie
Uitgave	Gemeente Dordrecht, april 2011
<p>Gemeente Dordrecht Sector Stadsontwikkeling Afdeling Ruimtelijke Realisatie/Archeologie</p> <p>Postbus 8 3300 AA Dordrecht T (078) 770 49 04 monarch@dordrecht.nl www.dordrecht.nl/archeologie</p>	
© Gemeente Dordrecht, 2011	
<p>Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.</p>	

Inhoud

1. Inleiding	4
1.1 Algemeen	4
1.2 Administratieve gegevens	5
2. Gegevens plan- en onderzoeksgebieden en resultaten vooronderzoek	6
2.1 Plan- en onderzoeksgebieden en huidig grondgebruik	6
2.2 Geplande werkzaamheden	6
2.3 Resultaten inventariserend booronderzoek	7
2.4 Archeologische verwachting en advies	9
3. Doel- en vraagstellingen	10
4. Veldwerk	11
4.1 Methoden	11
4.2 Onderzoeksresultaten	11
4.2.1 Lithostratigrafie	11
4.2.2 Archeologie	13
5. Samenvatting en conclusies	18
Literatuur	20
Afkortingen	21
Bijlage 1. Vondstenlijst	22

1. Inleiding

1.1 Algemeen

In het plan- en onderzoeksgebied 'Burgermeester Jaslaan 12' in de gemeente Dordrecht is in de achtertuin van een woning een gebouw met kelder gerealiseerd. Naar aanleiding van een bureau- en inventariserend booronderzoek is vastgesteld dat er sprake was van een intact bodemprofiel en dat er in de directe omgeving bewoningssporen uit de Middeleeuwen aanwezig zijn.

In opdracht van Dudok Projectontwikkeling is door de afdeling Ruimtelijke Realisatie/Archeologie van de gemeente Dordrecht een archeologische begeleiding uitgevoerd.

Voor de uitvoering van het veldwerk is in het Programma van Eisen¹ een aantal onderzoeksvragen opgesteld. Het (hoofd)doel van het onderzoek was het vaststellen van de aan- of afwezigheid van archeologische waarden en, indien aanwezig, het documenteren daarvan. Dit document betreft de rapportage van het veldwerk.

De gegevens van het plangebied, de aanleiding voor het onderzoek, de resultaten van het inventariserend booronderzoek en een archeologische verwachting zijn weergegeven in hoofdstuk 2. De doel- en vraagstellingen staan vermeld in hoofdstuk 3 en in hoofdstuk 4 zijn de onderzoeksmethoden en -resultaten van het veldwerk beschreven. Ten slotte zijn in hoofdstuk 5 een samenvatting en de conclusies verwoord.

---

¹ Dorst, 9-3-2010.

1.2 Administratieve gegevens

Aard onderzoek	begeleiding conform opgraven
Projectcode	1004
ARCHIS	
Onderzoeksmeldingsnr.	45248
Vondstmeldingsnummer	416853
Periode	Late Middeleeuwen
Datum onderzoek	10-16 februari 2011
Plangebied	Burgermeester Jaslaan 12
Provincie	Zuid-Holland
Gemeente	Dordrecht
Plaats	Dubbeldam
Toponiem	Burgermeester Jaslaan 12
Kaartblad	44A
RD centrumcoördinaat	107.032/422.986
Kadastrale gegevens	DBD00, sectie A, perceel 4260
Opdrachtgever	Dudok Projectontwikkeling Houttuinen 36 3311 CE Dordrecht
Contactpersoon	dhr. E. Dudok
Telefoon	078-632 68 00
Uitvoerder(s)	Gem. Dordrecht, Sector Stadsontwikkeling/Afdeling Ruimtelijke Realisatie/Archeologie
Medewerkers	dhr. M.C. Dorst, dhr. J.A. Nipius
Autorisatie	
Bevoegde overheid	Gemeente Dordrecht
Autorisatie onderzoek	mevr. H. Kromkamp (afdelingshoofd namens B&W)
Autorisatie rapport	mevr. J. Hoevenberg (senior-archeoloog)
Archivering projectgegevens en vondstmateriaal	
Digitaal	Archief Ruimtelijke Realisatie/Archeologie (www.dordrecht.nl/archeologie) / e-depot Nederlandse Archeologie (http://www.dans.knaw.nl)
Analoog	Archief Ruimtelijke Realisatie en het Stadsdepot/Erfgoedcentrum DiEP

2. Gegevens plan- en onderzoeksgebieden en resultaten vooronderzoek

2.1 Plan- en onderzoeksgebieden en huidig grondgebruik

Het plangebied betreft het achterterrein van de woning aan de Burgermeester Jaslaan 12 in de wijk Dubbeldam, gemeente Dordrecht (afb. 1, 2). Op twee locaties hebben diepere grondroerende werkzaamheden plaatsgevonden. De beide nog onbebouwde onderzoekslocaties hebben afmetingen van circa 4x10 m en 12x22 m (afb. 2).

Afb. 1. De ligging van het plangebied Burgermeester Jaslaan 12 in de gemeente Dordrecht (rode stip).

2.2 Geplande werkzaamheden

Op de twee locaties werden ondergrondse kelders aangelegd. Ten behoeve van de grotere kelder is een damwand aangebracht. Beide onderzoekslocaties zijn ontgraven tot een diepte van circa 3 – 3,5 m – mv. Hier zijn tot grotere diepte funderingspalen aangebracht.

Afb. 2. De locatie van de twee onderzoeksputten aan de Burgermeester Jaslaan 12.

2.3 Resultaten inventariserend booronderzoek

In augustus 2008 is er door SOB research een bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen uitgevoerd.²

Hieronder worden eerst de geologische en vervolgens de (potentiële) archeologische kenmerken beschreven.

De lithostratigrafie en landschappelijke kenmerken

Het diepst gelegen (aangeboorde) bodempakket is het Hollandveen Laagpakket op een diepte van circa 3 m – NAP (ca. 2,5 m – mv). De veenlaag ontbrak in de boring in het meest westelijke deel van het onderzoeksgebied (boring 1). Het veen is hier waarschijnlijk geërodeerd door een geulfase van de Dubbel.

Tijdens onderzoek van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland (AWN) afd. Lek- en Merwestreek is, voorafgaand aan de ontwikkeling van de woonwijk Burgermeester Beelaertspark, aangetoond dat zich in de top van het Hollandveen, vanaf circa 1,75 m – mv, bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen bevonden.³

² Ras 2008. Projectcode gemeente Dordrecht 0817.

³ Van der Esch & Koorevaar 1995.

Waarschijnlijk gaat het echter om sporen die vanuit een hoger gelegen pakket tot in het veen zijn gegraven, mogelijk vanuit de top van het hieronder beschreven pakket.

In boring 1 waren op een dieper niveau alleen de (oudere) stroomgordelafzettingen aanwezig, die in twee andere boringen (boring 3 en 4) op het veen werden aangetroffen. Deze dateren mogelijk uit de eerste eeuwen voor Christus. De top hiervan ligt tussen circa 2,5 en 3 m – NAP (2 – 2,5 m – mv).

Op bovengenoemde afzettingen is een pakket jongere stroomgordelafzettingen aanwezig. De afzettingen zijn moeilijk te dateren. De bewoningssporen die door de AWN in de directe omgeving zijn gevonden, zouden dateren tussen 1000 en 1275. Op basis hiervan zou dit pakket mogelijk dateren van ná 1275 tot 1421. Een andere mogelijkheid is dat dit pakket ook behoort tot de afzettingen van de St. Elisabethsvloed en/of de afzettingen van het Bergsche Veld (het Merwededek), het zoetwatergetijdengebied dat ontstond tussen 1421 en circa begin 17^e eeuw.

Op basis van de bodemopbouw kan aangenomen worden dat het, al dan niet licht geërodeerde, maaiveld gedurende de Late Middeleeuwen waarschijnlijk de top van de oudere stroomgordelafzetting op het Hollandveen was. Bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen en eventueel oudere perioden kunnen in het onderzoeksgebied aanwezig zijn vanaf 2 m onder het huidige maaiveld.

Cultuurlandschappelijke en bekende archeologische gegevens

Gedurende de Late Middeleeuwen maakte de onderzoekslocatie deel uit van de Grootte Waard. Dit was een uitgestrekt bedijkt gebied dat lag ingeklemd tussen de Merwede in het noorden en het Oude Maasje in het zuiden. De Dubbel doorsneed de Grootte Waard en verdeelde het gebied in de Dordtse Waard en de Tieselenswaard. Op grond van historische bronnen en naamkundige gegevens van verdrinken dorpen in de Grootte Waard wordt aangenomen dat het gebied vanaf de 11e of 12e eeuw zal zijn ontgonnen. Vanaf de randen van de oeverwallen van de Merwede, Oude Maas, Dubbel werden de veenkussens systematisch verkaveld en in cultuur gebracht. Vanaf de kleiige oeverwallen konden de ontginningen van het achterliggende komklei-op-veengebied worden opgezet. Aanleg van kaden langs de rivier was waarschijnlijk een eerste noodzaak om het nieuwe gebied te beschermen tegen overstromingen. In het kielzog van de ontginning zullen al snel ook achter- en zijkaden en uitwateringssluizen nodig zijn geweest. De ontginning en de daarmee gepaard gaande ontwatering hadden inklinking van het klei-op-veenlandschap tot gevolg, waardoor het land binnen de Grootte Waard steeds lager kwam te liggen. De waterbeheersing werd dus steeds belangrijker, de rivieren moesten buitengehouden worden en regenwater moest adequaat afgevoerd worden. Door (illegale) moertering en een veranderende waterhuishouding in de rivieren kwamen de dijken nog extra onder druk te staan. Het drooghouden van de waard bleek uiteindelijk niet mogelijk en mede ten gevolge van de St. Elisabethsvloeden tussen 1421 en 1424, overstroomden grote delen. Omdat ook de dijk langs de Merwede doorbrak, veranderde de Grootte Waard vervolgens in een ondiep zoetwatergetijdengebied, het Bergsche Veld. Het land was economisch onbruikbaar geworden en werd als verloren beschouwd en opgegeven. De nederzettingen werden verlaten. Pas vanaf het begin van de 17^e eeuw (1603) werd het weer ingepolderd.

Van de nederzettingsstructuur in de Grootte Waard is nog weinig bekend. Uit historische bronnen zijn de namen van enkele ambachten en dorpen bekend. Op basis van archeologisch onderzoek blijkt dat de laatmiddeleeuwse nederzettingen waarschijnlijk hoofdzakelijk direct langs de rivieren lagen. De resten van één van deze nederzettingen zijn gelegen op circa 500 m ten oosten van het onderzoeksgebied: de vindplaats MOK-veld (Dordrecht projectcode 9001). Hier zijn in 1990 door de toenmalige Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en de AWN de resten van een verdrinken kerkterrein (met kerkhof) uit de Late Middeleeuwen opgegraven. Mogelijk gaat het om het middeleeuwse dorpje Erkentrudenkerke, dat op de noordoever van de Dubbel lag. Van mogelijke huizen/boerderijen zijn geen resten gevonden.

Ook tussen de Dubbelsteynlaan en de Oudendijk, aan de Burgermeester Jaslaan en in het Burgemeester Beelaertspark zijn bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen gevonden.

Ongeveer 100 m ten zuiden en zuidoosten van het onderzoeksgebied zijn een kade/dijk en sloten aanwezig. Gezien de perceelsloten was dit gebied waarschijnlijk in gebruik als landbouwgrond. Op basis van de keramiek zouden de sporen dateren uit de 12^e en 13^e eeuw. De kade/dijk lag op enkele tientallen meters afstand langs een watergang, beide vrijwel noord-zuid georiënteerd. Het tussengelegen land kan als uiterwaard in gebruik zijn geweest. De aard van de waterweg is nog onduidelijk. Het is mogelijk een oudere meander (of zijtak) van de Dubbel die nog niet duidelijk in kaart is gebracht. Ook een gegraven watergang behoort tot de mogelijkheid.

Aangezien de geul waarschijnlijk deels in, of net buiten het plangebied aanwezig is, is het mogelijk dat de onderzoekslocatie gedurende de Late Middeleeuwen in het onbedijkte gebied (uiterwaard) lag.

Tijdens het onderzoek van de AWN is ook een fibula (mantelspeld) uit de Romeinse Tijd gevonden, evenals een schijffibula uit (mogelijk) de 10^e eeuw.

2.4 Archeologische verwachting en advies

Op grond van de resultaten van het vooronderzoek is vastgesteld dat er een grote kans bestaat dat door de graafwerkzaamheden archeologische waarden uit met name de Late Middeleeuwen verstoord kunnen worden. Gezien de vermoedelijke ligging in een mogelijke uiterwaardzone en het feit dat tijdens het booronderzoek geen archeologische indicatoren zijn aangetroffen, heeft de gemeente Dordrecht als bevoegd gezag besloten dat de geplande bodemingrepen onder archeologische begeleiding uitgevoerd mogen worden.

3. Doel- en vraagstellingen

Het hoofddoel van het veldwerk is het vaststellen van de aan- of afwezigheid van archeologische waarden die mogelijk verstoord zullen worden. Indien hiervan sprake is, dan zullen deze worden gedocumenteerd.

Voor het veldwerk zijn de volgende vraagstellingen geformuleerd:⁴

1. Wat is de aard van de waterweg die binnen het onderzoeksgebied aanwezig kan zijn? Kan hiervan worden vastgesteld of er sprake is van een natuurlijke of gegraven waterweg? En wat is de mogelijke datering van de waterweg? Zijn er aanwijzingen dat er mogelijk een eind 13^e –eeuwse overstromingsafzetting aanwezig is?

2. Zijn er archeologische bewoningssporen, met name uit de Late Middeleeuwen aanwezig? En zo ja, wat is hiervan de aard, locatie en diepteligging? Zijn er aanwijzingen dat de middeleeuwse bewoning op deze locatie rond het laatste kwart van de 13^e eeuw eindigde?

3. Zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van andere (dan bovengenoemde) archeologische waarden in het plangebied? En zo ja, wat is hiervan de aard, locatie, diepteligging en mogelijke datering?

---

⁴ Dorst, M.C., Programma van Eisen d.d. 9-3-2010, PvE-nr. 2010-3.

4. Veldwerk

4.1 Methodes

De archeologische begeleiding heeft plaatsgevonden tussen 10 en 16 februari 2011. De werkzaamheden zijn verricht door dhr. M.C. Dorst en dhr. J.A. Nipius (gemeente Dordrecht) en is uitgevoerd conform de richtlijnen voor dit type onderzoek, zoals gesteld in de KNA 3.2. Het onderzoek is uitgevoerd conform het door het bevoegd gezag geaccordeerde PvE. De bevoegde overheid is de gemeente Dordrecht.

4.2 Onderzoekresultaten

Allereerst zal de lithostratigrafie worden besproken, gevolgd door de archeologische aspecten.

4.2.1 Lithostratigrafie

De lithostratigrafische komt overeen met de gegevens uit het verkennend booronderzoek en worden hier minimaal beschreven. Profielweergaves zijn afgebeeld in afbeeldingen 3 en 5. De aangetroffen bodemafzettingen zijn, van beneden naar boven, in te delen in de volgende vier lithostratigrafische eenheden:

Organisch/Organo-klastisch pakket A

Het diepst aangeboorde pakket bestaat uit bruin, mineraalarm tot licht kleiig (bos)veen met resten van (wortel)hout (afb. 3 en 5). Van dit pakket is alleen de top waargenomen. De top van het veen ligt in het oosten op circa 2,2 m - NAP. In westelijke richting van het plangebied gaat het veen over in lichtbruin venige klei. Waarschijnlijk is dit de overgangszone naar een rivier, vermoedelijk de oudere fase van de Dubbel.⁵ Een duidelijke geul/beddingafzetting is in het plangebied niet aangetroffen, maar zal vermoedelijk direct ten westen van het plangebied aanwezig zijn. Organisch pakket A behoort tot de Formatie van Nieuwkoop: het Hollandveen Laagpakket.

Klastisch pakket 1

Op het veenpakket is een dunne laag bruingrijze, licht zandige en venige klei aanwezig (afb. 3 en 5). De afzetting heeft een dikte tussen circa 10 en 25 cm en de top is aanwezig tussen circa 1,5 en 1,8 m – mv. Het pakket behoort tot de Formatie van Echteld en betreft een komkleilaag die is afgezet vanuit de oudere Dubbelgeul. Op basis van recent onderzoek kan het gedateerd worden in de periode eind Midden IJzertijd – begin Late IJzertijd.⁶ Dit is gebaseerd op vondsten van de locatie Gezondheidspark aan de Karel Lotsyweg. Het gaat om enkele aardewerkscherven uit de Late IJzertijd en een afvaldepositie uit de Romeinse Tijd op oudere oeverwalafzettingen van de Dubbel. De top van de afzetting was tot, vermoedelijk, het begin van de 13 eeuw, het loop-/leefniveau (oude maaiveld). In het pakket is een scherp kogelpot aardewerk aangetroffen en in de top bevinden zich ingravingen uit de Middeleeuwen (zie paragraaf 4.2.2.).

⁵ Dit is de locatie van boring 1 uit het vooronderzoek, waarin het Hollandveen pakket ontbrak.

⁶ Dorst in prep. Onderzoek op de locatie van het voormalige zwembad Aquapulca, gemeente Dordrecht projectcode 1008.

Klastisch pakket 2

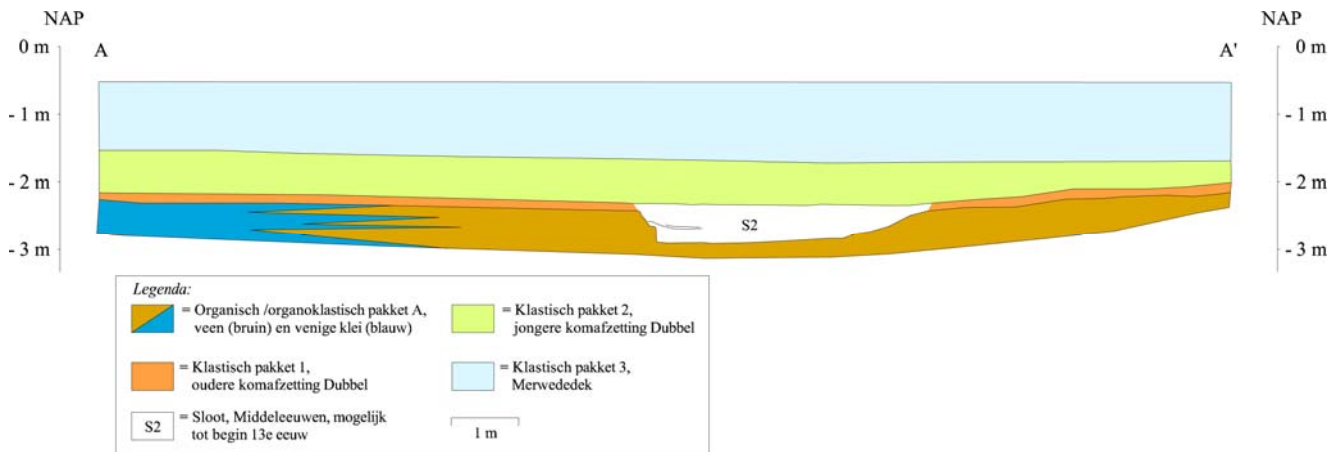
Op klastisch pakket 1 is een jongere komafzetting aanwezig: klastisch pakket 2. Deze heeft een dikte van circa 50 cm en bestaat uit grijze, licht zandige klei met enkele humusvlekken.

Dit overstromingspakket ligt over de middeleeuwse bewoningssporen in het onderzoeksgebied. In het pakket is een scherp kogelpot aardewerk aangetroffen.⁷ Het sediment is afgezet in een milieu met een lage stroomsnelheid en heeft de hieronder gelegen komafzetting slechts licht geërodeerd. De top van de afzetting zelf is geërodeerd door het water van het Bergsche Veld, dat hier na 1421-1424 ontstond.

Klastisch pakket 2 betreft een jongere afzetting die behoort tot de Formatie van Echteld en dateert mogelijk uit het begin van de 13^e eeuw.

Klastisch pakket 3

Klastisch pakket 3 bestaat uit een gelaagd pakket blauwgrijze sterk zandige klei en kleiig zand. Het pakket heeft een dikte van circa 130 cm. De afzetting reikt tot aan het maaiveld en heeft de onderliggende komafzetting van de Dubbel deels geërodeerd. Klastisch pakket 3 is het zogenaamde Merwededek, dat is afgezet tussen circa 1424 en het begin van de 17^e eeuw. Het betreft de jongste afzettingen die behoren tot de Formatie van Echteld.

Afb. 3. Een lithostratigrafische interpretatie op basis van profielraai A – A' (voor de ligging, zie afb. 4).

⁷ Vondstnummer 2.

4.2.2 Archeologie

In het plangebied zijn bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen aangetroffen. Het gaat om een aantal sloten, een paal en een onduidelijke ingruaving (afb. 4). Vrijwel alle sporen waren aanwezig in de top van een oudere komafzetting van de Dubbel. Daarnaast zijn, met name in de opvullingsafzettingen van de sloten, enkele vondsten gedaan. Het gaat om keramiek, dierlijk bot, bewerkt hout en natuursteen.

Afb. 4. Een overzicht van de aangetroffen sporen uit de Middeleeuwen.

4.2.2.1 Sloten

In het plangebied bevonden zich drie sloten, waarvan de twee bredere een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie hadden (afb. 4).⁸ Vanuit sloot S2 was haaks hierop een smallere sloot (S3) aanwezig. De bredere sloten waren tussen circa 2,5 en 3,5 m breed, de smallere sloot had een breedte van circa 1,5 m. De sloten hadden vrij steile wanden, een platte bodem en nog een maximale diepte van 60 cm. De vulling bestond uit (donker)grijze siltige klei met zwarte detrituslagen, waarin schelpen van poelslakken (*Lymnaea sp.*) aanwezig waren (afb. 5).

⁸ Bredere sloten S1 en S2 en een smalle zijslot S3. Omdat boring 2 tijdens het vooronderzoek in sloot S2 bleek te zijn gezet, ontbrak hier de komafzetting. Sloten zijn blijkbaar moeilijk te herkennen door middel van boringen.

In geen van de opvullingen zijn brakwaterkoksels aangetroffen, die geassocieerd kunnen worden met de St. Elisabethsvloed(en) tussen 1421-1424.

Opvallend is dat in de vulling van de oostelijke sloot (S1) geen antropogeen⁹ vondstmateriaal is gevonden. Hierdoor kan niet met zekerheid gesteld worden dat deze uit de Middeleeuwen dateert. In de andere (met elkaar verbonden) sloten S2 en S3 waren wel vondsten aanwezig.¹⁰

Afb. 5. Een deel van de doorsnede van sloot S2. De sloot (3.) is ingegraven vanuit de top van de oudere komafzetting van de Dubbel (2.) en reikt tot circa 50 cm in de het veenpakket (1.) Het middeleeuwse leefniveau is afgedekt door een tweede komafzetting die mogelijk dateert uit het begin van de 13e eeuw (4.).

Keramik (vondstnummers 1,3,4,5)

Onder de keramik bevinden zich enkele scherven kogelpot aardewerk, Maaslands witbakkend aardewerk (met spatten loodglazuur) en één fragment Maaslands roodbakkend aardewerk. Deze laatste kenmerkt zich door het harde baksel, een fijne zandverschraling en lichte draairibbels op de schouder. De scherf is vrijwel geheel grijs van kleur, alleen de kern van de verdikte rand is rood (afb. 6).¹¹

De keramik omvat enkele opmerkelijke fragmenten, zoals een scherf roodbakkend kogelpot aardewerk en een scherf (mogelijk) gedraaid grijsbakkend aardewerk met kogelpot kenmerken (zachter baksel met grovere zandverschraling).

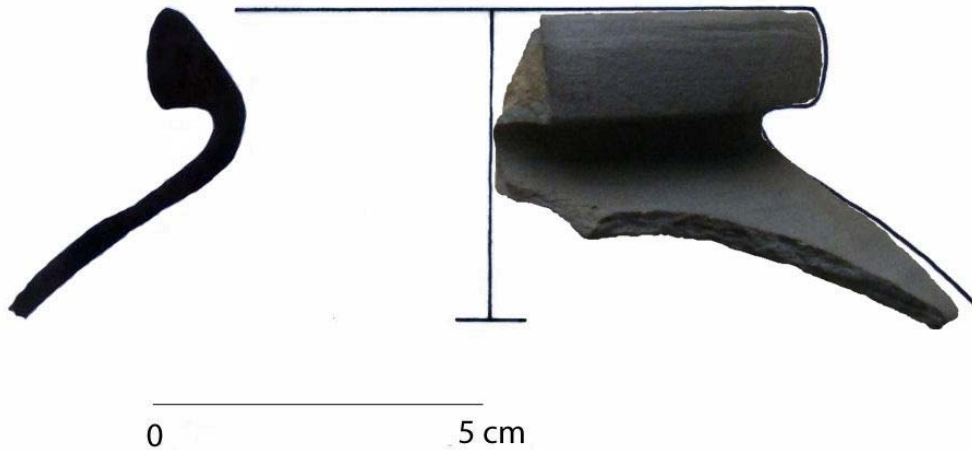
⁹ Materiaal dat daar door menselijk toedoen terecht is gekomen.

¹⁰ Vondstnummers 1, 3 en 4.

¹¹ De grijze kleur wordt veroorzaakt doordat de keramik zonder zuurstof (reducerend) is (af)gebakken. Dit is eigenlijk conflicterend met de determinatie als Maaslands *roodbakkend* aardewerk. De determinatie is gebaseerd op bakseltype (hardgebakken, gladwandig en met een fijne zandverschraling) en randvorm. Soortgelijke scherven die zijn gevonden tijdens de AWN opgraving in 1994, zijn mogelijk door Van der Esch aangeduid als 'Grijsbakkend aardewerk' (Van der Esch & Koorevaar 1995). Wellicht betreft dit geen incidenteel afwijkende exemplaren van het Maaslands roodbakkend aardewerk, maar is het een opzettelijk zo bedoelde, tijdelijke variant geweest. Onderzoek hiernaar ontbreekt.

Dit aardewerk kenmerkt de overgangperiode van kogelpot aardewerk naar de grijsbakkende (en roodbakkende) waar.

Aangezien steengoed ontbreekt, kan het vondstcomplex op basis van de keramiek mogelijk gedateerd worden tussen de 11e en het begin van de 13e eeuw.¹²

Afb. 6. Een randscherf Maaslands roodbakkend aardewerk van een kookpot uit sloot S2 (vondstnummer 1).

Dierlijk bot (vondstnummers 1,3)

In sloot S2 zijn enkele botten gevonden van paard, rund en kat.¹³ Van ten minste één rund en een kat werden de botten gearticuleerd (in anatomisch verband) in de vulling van de sloot aangetroffen. Van het rund was een deel van de linker achterpoot aanwezig, van de kat de kop, het bekken en beide achterpoten. Op de kop van de kat lijken enkele kleine snij(fileer)spoorjes aanwezig te zijn, de achterpoot van het rund vertoonde geen snij-, hak- of zaagsporen. Op de overige, nagenoeg complete, botten zijn geen slachtsporen waargenomen. Wel zijn op een wervel (waarschijnlijk paard), vraatsporen van een hond aangetroffen. Op grond van de paardenbotten kan gezegd worden dat het om minstens 2 individuen gaat: een volwassen paard en een jong dier.

Mogelijk gaat het deels om verdrinkingslachtoffers van een vermoedelijke overstroming uit het begin van de 13e eeuw.

Bewerkt hout (vondstnummer 1)

Sloot S2 bevatte naast dierlijk bot tevens een bewerkt stuk (eiken)hout. Het gaat om een schijf van 10x9,5x1,5 cm (afb. 7). In het midden is een gat met een diameter van 2 cm aanwezig en aan één zijde is te zien dat het oorspronkelijk groter is geweest, maar is afgebroken. Mogelijk gaat het om een fragment bouwhout, de pen van een pen-en-gat-verbinding.

¹² Alle varianten van de ontwikkeling van steengoed ontbreken, dus ook proto- en bijna-steengoed. De oudste variant, proto-steengoed, kent een startdatum vanaf circa 1200.

¹³ Determinatie mevr. D.B.S. Paalman.

Afb. 7. Het bewerkte hout uit sloot S2 (onder), een mogelijke 'pen' van een pen-en-gat houtverbinding (boven).

Natuursteen (vondstnummer 1)

In sloot S2 werd ook natuursteen aangetroffen. Het betreft een fragmentje harde, witte kalksteen, dat mogelijk deels is verbrand. Het is niet duidelijk waarvan het fragment afkomstig is.

4.2.2.2 Paal S5 (vondstnummer 6)

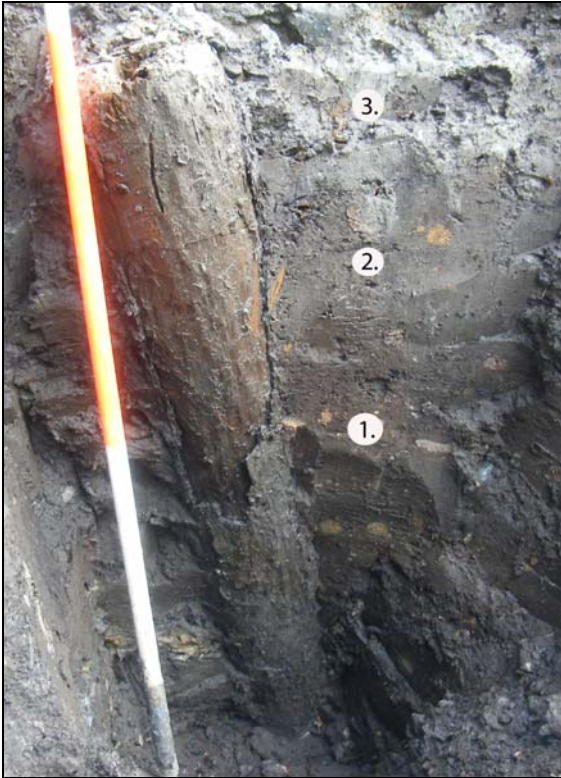
Tijdens het veldwerk is één houten paal gevonden (S5, afb. 8). Deze had een diameter van circa 22 cm en was 166 cm lang.¹⁴ De onderzijde was aangepunt (twee kapvlakken) en de schors was nog vrijwel overal aanwezig. Het niveau van waaruit de paal is aangebracht is niet duidelijk (klastisch pakket 1 of 2). Het kan zowel zijn aangebracht ten tijde van de oudere middeleeuwse bewoning (begin 13^e eeuw), als in de opvolgende middeleeuwse periode tot 1421.

De functie van de paal is onduidelijk. Aangezien de schors nog aanwezig is, zal het waarschijnlijk geen deel uitgemaakt hebben van een huis.

---

¹⁴ Het betreft in ieder geval geen eikenhout. Mogelijk is het een berk.

Afb. 8. Een paal (S5) uit de Late Middeleeuwen. De onderzijde (niet zichtbaar) reikte tot in het veenpakket (1.) en doorsnijdt zowel de oudere komafzetting van de Dubbel (2.) als de jongere komafzetting (3.).

4.2.2.3 Ingraving S4 (vondstnummer 5)

Dit spoor betreft een ingraving die mogelijk weer (deels) is dichtgeworpen (afb. 9). De ingegraving vond plaats vanuit de top van de oudere komafzetting van de Dubbel (klastisch pakket 1) en was ten minste 60 cm diep. De begrenzing in westelijke richting was niet duidelijk. De vulling van de ingraving bestond uit licht-bruingrijze, siltige, humeuze klei. Het geheel had een losse, homogene structuur en bevatte houtjes, een deel van een runderkaak en twee scherven keramiek. De keramiek betreft een fragment kogelpot aardewerk en een scherf Maaslands witbakkend aardewerk, te dateren tussen circa 1000 en 1300.

Afb. 9. Een doorsnede van ingraving S4 (3., oostprofiel). De ingraving vond plaats vanuit de top van de oudere komafzetting van de Dubbel (2.) en reikt tot circa 60 cm in de het veen- /venige kleipakket (1.) Dit middeleeuwse leefniveau is afgedekt door een tweede komafzetting die mogelijk dateert uit het begin van de 13^e eeuw (4.).

5. Samenvatting en conclusies

Tussen 10 en 16 februari 2011 werd een archeologische begeleiding uitgevoerd in het plangebied 'Burgermeester Jaslaan 12' te Dordrecht. De archeologische begeleiding was erop gericht om de eventueel aanwezige bewoningssporen, die door de werkzaamheden zouden worden vergraven, te documenteren. Ten aanzien van de geformuleerde vraagstellingen kan het volgende worden geconcludeerd:

1. Wat is de aard van de waterweg die binnen het onderzoeksgebied aanwezig kan zijn? Kan hiervan worden vastgesteld of er sprake is van een natuurlijke of gegraven waterweg? En wat is de mogelijke datering van de waterweg? Zijn er aanwijzingen dat er mogelijk een eind 13^e –eeuwse overstromingsafzetting aanwezig is?

In het plangebied zijn geen (rest)geul- /oeverwalafzettingen aanwezig, maar de dieper gelegen afzettingen in het westelijk deel kunnen geïnterpreteerd worden als de overgangszone van de oeverwalzone naar het daarachter gelegen komgebied. Tijdens het onderzoek werden afzettingen aangetroffen die vermoedelijk afkomstig zijn uit een oudere geulfase van de Dubbel. De hierbij horende oudste komafzetting dateert waarschijnlijk uit de periode eind Midden IJzertijd – begin Late IJzertijd. Uit het onderzoek is gebleken dat er ook een overstromingsdek uit vermoedelijk het begin van de 13^e eeuw aanwezig is. Dit is herkenbaar als een jongere komafzetting van de Dubbel.

2. Zijn er archeologische bewoningssporen, met name uit de Late Middeleeuwen aanwezig? En zo ja, wat is hiervan de aard, locatie en diepteligging? Zijn er aanwijzingen dat de middeleeuwse bewoning op deze locatie rond het laatste kwart van de 13^e eeuw eindigde?

Tijdens het onderzoek zijn bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen gevonden. Het gaat vooral om (waarschijnlijk) meerdere fases van sloten. Deze zijn ingegraven in de oudere komafzetting van de Dubbel. De oudste sloot had een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie en lag waarschijnlijk parallel aan de Dubbelgeul, die zich ten westen hiervan bevond. In een latere fase is ten westen van de sloot een tweede sloot met dezelfde oriëntatie gegraven. Deze sloot was verbonden met een haaks hierop gegraven smallere zijslot.

In de vulling van deze jongere sloten is vondstmateriaal aangetroffen dat wijst op de aanwezigheid van een huisplaats in de directe omgeving. Aangenomen mag worden dat deze zal liggen op de hoger gelegen restgeul- en oeverafzettingen, die ten westen van het plangebied aanwezig zullen zijn.

Het vondstmateriaal uit de sloten betreft keramiek, dierlijk bot, natuursteen en bewerkt hout. Op basis van de keramiek zou de bewoning gedateerd kunnen worden tussen circa de 11^e eeuw en het begin van de 13^e eeuw. Het ontbreken van alle fases van steengoed zou een aanwijzing kunnen zijn voor de bevestiging van het vermoeden dat de middeleeuwse bewoning op deze locatie rond het laatste kwart van de 13^e eeuw eindigde. Dit komt overeen met de AWN-waarneming in 1994, tijdens bouwwerkzaamheden in het Burgermeester Beelaertspark.¹⁵ Tijdens dit onderzoek zijn wel enkele scherven proto-steengoed gevonden. De bewoningssporen worden afgedekt door de jongere komafzetting van de Dubbel, die wijst op een overstromingsfase uit het begin van de 13^e eeuw. Ten slotte werd nog een paal aangetroffen die tot deze eerste middeleeuwse bewoningsfase kan behoren, maar ook zou kunnen wijzen op de voortzetting van bewoning tot 1421.

¹⁵ Van der Esch & Koorevaar 1995.

3. Zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van andere (dan bovengenoemde) archeologische waarden in het plangebied? En zo ja, wat is hiervan de aard, locatie, diepteligging en mogelijke datering?

Gezien de datering van de oudere komafzetting van de Dubbel, zou de oudste sloot kunnen dateren uit de periode Late IJzertijd-Vroege Middeleeuwen.¹⁶ In de vulling is echter geen vondstmateriaal aangetroffen waaruit een 'scherpere' datering afgeleid zou kunnen worden. Vooralsnog wordt uitgegaan van een datering in de Late Middeleeuwen (11^e – begin 13^e eeuw).

Voor vragen over de conclusies in dit rapport kan contact worden opgenomen met dhr. M.C. Dorst, senior archeoloog, afdeling Ruimtelijke Realisatie/Archeologie van de gemeente Dordrecht, tel. (078) 770 4904.

---

¹⁶ Van der Esch & Koorevaar 1995. Er zijn zowel (enkele) vondsten uit de Romeinse Tijd als de Vroege Middeleeuwen gedaan.

Literatuur

Dorst, M.C. 2010: *Programma van Eisen voor het uitvoeren van een Archeologische Begeleiding conform opgraven. Plangebied Burgermeester Jaslaan 12, Dordrecht*. PvE-nummer 2010-3, Bureau Monumentenzorg en Archeologie, gemeente Dordrecht.

Dorst, M.C. in prep: Een inventariserend archeologisch onderzoek in het plangebied Gezondheidspark, deellocatie zwembad Aqua Pulca. In: *Dordrecht Ondergronds 17*. Bureau Monumentenzorg & Archeologie, gemeente Dordrecht.

Esch, van der, C. & T. Koorevaar, 1995: Vissers aan de Dubbel. Opgravingen in het Burg. Beelaertspark in Dubbeldam. In: *Grondig bekeken 37*, 10^e jaargang, no. 3.

Gottschalk, M.K.E., 1975: *Stormvloed en rivieroverstromingen in Nederland*. Deel II: De periode 1400-1600 (Assen 1975).

Ras, J., 2008: Archeologisch bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen (karterend) Bouwlocatie Burgermeester Jaslaan 12 Dordrecht, gemeente Dordrecht. In: *SOB-rapport*.

Afkortingen

AMK	Archeologische Monumentenkaart
ARCHIS	Archeologisch Informatiesysteem van de RCE
AWN	Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland
mv	maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvE	Programma van Eisen
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Bijlage 1. Vondstenlijst

Vondstnummer	Volgnummer	Materiaal categorie	Aantal randen	Aantal wanden	Aantal bodems	Totaal aantal scherven	Gewicht (gr)	∅ (cm)	Baksel	Randtype	Oppervlakte behandeling	Herkomst	Opmerkingen
1	1	KER	0	1	0	1	26	0	kogelpot				
1	2	KER	1	0	0	1	43	10	roodbak. maasland	rand afgeschuind naar buiten		maasland regio	
3	1	KER	0	1	0	1	10	0	witbak. maasland		Loodglazuur		
3	2	KER	0	1	0	2	34	0	kogelpot / roodbak. aardewerk?				
4	1	KER	0	1	0	1	7	0	kogelpot / grijsbak. aardewerk?				
4	2	KER	0	2	0	3	18	0	witbak. maasland		Loodglazuur	maasland regio	
5	1	KER	0	1	0	1	7	0	kogelpot				
5	2	KER	0	1	0	1	21	0	witbak. maasland		Loodglazuur	maasland regio	aanzet oor?

Vondstnummer	Volgnummer	Categorie	Aantal	L (mm)	B (mm)	H (mm)	∅ (mm)	Gewicht (gr)	Materiaal	Voorwerp
1	3	Natuursteen	1			9		9	kalksteen	fragment bouw materiaal (?), verbrand?

Vondstnummer	Volgnummer	Categorie	Aantal	L (cm)	B (cm)	H (cm)	Soort	Voorwerp	Opmerking
1	2	Hout	1	10	9,9	1,5	eik	deel bouwhout?	Een half rond stuk hout, afgerond met een centraal gat. Afgebroken aan 1 zijde. Deel van een pen-en-gat verbinding van constructiehout?

Vondstnummer	Volgnummer	Soort	Element	Deel	Fragment	Proximaal	Distaal	Leeftijd	Links/Rechts	Aantal	Gewicht	Associatie	Opmerking
1	1	paard	man	3	25-50%				Links	1	153	1?	in 2 stukken gebroken
1	2	paard	dei						Niet bepaald	4	166	1?	kiezen lijken uit de rechter kaakhelft afkomstig te zijn. Gaat om (pre)molaren met veel slijtage.
1	3	paard	dei						Niet bepaald	2	71,1	1?	Kiezen (in ieder geval één P2) lijken uit de linker kaakhelft afkomstig te zijn. Sterke slijtage.
1	4	rund	sc	9	100%				Rechts	1	193		
1	5	paard	dei						Niet bepaald	1	38,6		(pre)molaar. Wijkt uiterlijk af van de andere kiezen uit dit vondstnr. (minder slijtage?)
3	6	paard	mc	8	75-100%		Niet (1)	Juveniel	Rechts	1	100		Juveniel op grond van grootte en structuur.
5	7	rund	man	3	25-50%				Links	1	215		Incl. M3. Kaak bestaat uit 3 fragmenten.
3	8	rund	mt	9	100%		Geheel (3)		Links	1	169		A-typisch: verbrede condyle, distale uiteinde ietwat scheef t.o.v. diafyse. Indicatie voor zware arbeid? GL:21,3 cm
3	9	rund	ti	9	100%	Geheel (3)	Geheel (3)		Links	1	311	2	GL: 31,1 cm
3	10	paard	man	5	25-50%				Rechts	1	128		
3	11	paard	vce	8	75-100%					1	119		
3	12	groot zoogdier	vce	3	50-75%					1	58,2		Cf. paard. Vraatsporen (hond)
3	13	rund	ca	9			Geheel (3)		Links	1	71,6	2	
3	14	rund	as	9					Links	1	49,7	2	
3	15	groot zoogdier	vca							1	13		
3	16	rund	tar	9					Links	1	5,36	2	Os malleolare
3	17	kat	cr	8						1	13,5	3	Incl. hoektand en 2 molaren. Incl. los zygomatium en los fragmentje van frontale. Er lijken een paar kleine snijspoorjes aanwezig te zijn.
3	18	kat	man	8					Links	1	2,28	3	Incl. hoektand en 2 molaren.
3	19	kat	ti	9		Niet (1)	Geheel (3)		Links	1	3,29	3	Distale epifyse net vergroeid
3	20	kat	ti	9		Niet (1)	Geheel (3)		Rechts	1	3,23	3	Distale epifyse net vergroeid

Dordrecht Ondergronds 15

3	21	kat	pe	9					Axiaal	1	4,23	3	Twee bekkenhelften zijn niet vergroeid
3	22	kat	sa	9					Axiaal	1	1,06	3	
3	23	kat	fe	2	25-50%	Geheel (3)	Onbekend (0)		Links	1	1,89	3	Proximale epifyse net vergroeid
3	24	kat	fe	9	100%	Geheel (3)	Niet (1)		Rechts	1	3,24	3	Proximale epifyse net vergroeid
3	25	kat	fi	8	75-100%	Niet (1)	Niet (1)		Niet bepaald	1	0,37	3	